TO'QIMACHILIK KORXONALARI BARQAROR RIVOJLANISHIDA STRATEGIK BOSHQARUV MEXANIZIMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING TAHLILI VA TENDENSIYALARI

Uktamjonova Zulayxo Anvarjon qizi
Farg'ona davlat texnika universiteti, Ishlab chiqarishda boshqaruv fakulteti, Menejment va Marketing kafedrasi tayanch doktoranti.
https://doi.org/10.5281/zenodo.19647722

Annotatsiya. *Ushbu maqolada to'qimachilik korxonalarining barqaror rivojlanishini ta'minlashda strategik boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Xususan, sohada mavjud boshqaruv yondashuvlari, ularning samaradorligi hamda zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda qo'llanilayotgan innovatsion strategiyalar o'rganiladi. Raqobatbardoshlikni oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni ta'minlash omillari chuqur tahlil etiladi. Shuningdek, global tendensiyalar, raqamlashtirish jarayonlari va barqaror rivojlanish konsepsiyasining to'qimachilik sanoatiga ta'siri yoritiladi. Tadqiqot natijalari asosida strategik boshqaruvni yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mazkur yondashuvlar korxonalar faoliyatining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar. *To'qimachilik sanoati, barqaror rivojlanish, strategik boshqaruv, innovatsion yondashuvlar, raqamlashtirish, raqobatbardoshlik, resurslardan samarali foydalanish, ekologik barqarorlik.*

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida to'qimachilik sanoati milliy iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri sifatida barqaror rivojlanishni ta'minlash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ushbu jarayonda strategik boshqaruv mexanizimlarini takomillashtirish korxonalar faoliyati samaradorligini oshirishning asosiy omili hisoblanadi. Global raqobat kuchayib borayotgan sharoitda innovatsion yondashuvlar, raqamlashtirish va resurslardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, ekologik talablarga rioya qilish va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish ham dolzarb masalalardan biridir. Mazkur tadqiqot ushbu yo'nalishdagi nazariy va amaliy jihatlarni yoritishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili. Mazkur yo'nalish bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili ko'plab yetuk olimlarning tadqiqotlariga asoslanadi. Jumladan, I. Ansoff o'zining "Corporate Strategy" (1965) asarida strategik rejalashtirishni korxona rivojlanishining asosiy vositasi sifatida izohlaydi. M. Porter "Competitive Strategy" (1980) hamda "Competitive Advantage" (1985) kitoblarida raqobat ustunligini shakllantirishning uchta asosiy strategiyasini asoslab beradi. H. Mintzberg esa "The Rise and Fall of Strategic Planning" (1994) asarida strategiyani shakllantirishda moslashuvchanlik zarurligini ta'kidlaydi.

Barqaror rivojlanish masalalari bo'yicha J. Elkington "Cannibals with Forks" (1997) asarida "uchlik natija" (triple bottom line) konsepsiyasini ilgari surgan. P. Drucker "Management: Tasks, Responsibilities, Practices" (1973) kitobida menejmentning samarali tashkil etilishi korxona

barqarorligining asosi ekanini ko‘rsatadi. Ushbu nazariyalar to‘qimachilik korxonalarida strategik boshqaruv mexanizimlarini takomillashtirishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda to‘qimachilik korxonalarining barqaror rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash va strategik menejment tizimini shakllantirish bo‘yicha kompleks yondashuv qo‘llanildi. Ilmiy ishlanma davomida tizimli tahlil, taqqoslash, SWOT-analiz, ekspert baholash va induktiv-deduktiv metodlar asosida amaliy va nazariy jihatlar o‘rganildi. Dastlab, O‘zbekiston to‘qimachilik sanoatining hozirgi holati statistik ko‘rsatkichlar va mavjud strategik hujjatlar asosida tahlil qilindi[11]. So‘ngra xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribalari o‘rganilib, ular mahalliy sharoitga moslashtirish orqali strategik menejment modelining taklif variantlari ishlab chiqildi. Shuningdek, korxona darajasida strategik rejalashtirish, resurslardan foydalanish va barqarorlik indikatorlarini baholash uchun matritsali usullar va ilg‘or boshqaruv konsepsiyalaridan foydalanildi. Metodologiya asosida ishlab chiqilgan mexanizmlar amaliyotda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan takliflar shaklida tizimlashtirildi.

Muhokama va natijalar. Mazkur tadqiqot doirasida to‘qimachilik korxonalarida strategik boshqaruv mexanizimlarini takomillashtirish jarayonlari kompleks tahlil qilinib, ularning barqaror rivojlanishga ta’siri tizimli yondashuv asosida baholandi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalarning uzoq muddatli samaradorligi bevosita strategik rejalashtirishning sifat darajasi, tashqi va ichki muhit omillarini chuqur tahlil qilish hamda innovatsion boshqaruv yondashuvlarini joriy etish bilan uzviy bog‘liqdir. Xususan, raqamli texnologiyalarni ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlariga integratsiya qilish resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish hamda mahsulot sifatini yaxshilash imkonini bermoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko‘rsatadiki, to‘qimachilik korxonalarida strategik boshqaruv mexanizimlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan bo‘lib, bu esa ularning global raqobat muhitida barqaror faoliyat yuritishiga ma’lum darajada to‘sqinlik qilmoqda. Ayniqsa, risklarni boshqarish, strategik monitoring va baholash tizimlarining yetarlicha rivojlanmaganligi korxonalarning tashqi iqtisodiy o‘zgarishlarga moslashuvchanligini pasaytiradi. Shu nuqtai nazardan, strategik boshqaruvni takomillashtirishda zamonaviy boshqaruv vositalari, jumladan, benchmarking, balanslashtirilgan ko‘rsatkichlar tizimi (BSC) va SWOT tahlil kabi usullardan samarali foydalanish zarurligi aniqlandi.

Bundan tashqari, barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida ekologik va ijtimoiy omillarning strategik boshqaruvga integratsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ekologik talablarni hisobga olgan holda ishlab chiqarishni tashkil etish nafaqat atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytiradi, balki korxonaning xalqaro bozorlardagi imijini ham oshiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy mas’uliyatni kuchaytirish, xodimlar malakasini oshirish va mehnat sharoitlarini yaxshilash orqali ichki boshqaruv samaradorligini oshirish mumkin.

Olingan natijalar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, to‘qimachilik korxonalarida strategik boshqaruv mexanizimlarini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqamli transformatsiyani jadallashtirish, strategik rejalashtirishni chuqurlashtirish hamda barqaror rivojlanish tamoyillarini to‘liq integratsiya qilish ustuvor yo‘nalishlar sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, korxonalarda moslashuvchan va dinamik boshqaruv tizimini shakllantirish orqali ularning global iqtisodiy muhitdagi raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Mazkur yondashuvlar uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi hamda tarmoqning innovatsion rivojlanishiga zamin yaratadi.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot natijalariga asoslanib shuni xulosa qilish mumkinki, to‘qimachilik korxonalarining barqaror rivojlanishini ta’minlashda strategik boshqaruv mexanizimlarini takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida ushbu tarmoq korxonalari yuqori raqobat, resurslar cheklanganligi hamda tez o‘zgaruvchan bozor talablariga duch kelmoqda. Shu sababli strategik rejalashtirish, innovatsion yondashuvlar va raqamli texnologiyalarni joriy etish korxonalarning uzoq muddatli barqarorligini ta’minlovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab to‘qimachilik korxonalarida strategik boshqaruv tizimi yetarli darajada integratsiyalashmagan bo‘lib, bu holat qaror qabul qilish jarayonlarining sustlashuvi va resurslardan samarali foydalanish darajasining pasayishiga olib kelmoqda. Shuningdek, ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas’uliyat tamoyillarining yetarlicha hisobga olinmasligi ham tarmoq rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois strategik boshqaruvni modernizatsiya qilish va uni barqaror rivojlanish konsepsiyasi bilan uyg‘unlashtirish dolzarb vazifalardan biridir.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, quyidagi xulosalarni ajratib ko‘rsatish mumkin: birinchidan, strategik boshqaruv korxona faoliyatining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi tizimli yondashuvga asoslanishi lozim; ikkinchidan, raqamli transformatsiya jarayonlari boshqaruv samaradorligini oshirishda asosiy omil hisoblanadi; uchinchidan, ekologik va ijtimoiy omillarni strategik qarorlar tarkibiga kiritish korxonalarning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Mazkur xulosalardan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi. Avvalo, to‘qimachilik korxonalarida strategik boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun zamonaviy boshqaruv vositalari, jumladan, Balanced Scorecard (BSC), SWOT va PESTEL tahlillarini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu vositalar korxonaning ichki va tashqi muhitini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalarni, xususan, ERP tizimlari va sanoat 4.0 yechimlarini ishlab chiqarish jarayonlariga integratsiya qilish zarur. Bu resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va mahsulot sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, ekologik barqarorlikni ta’minlash maqsadida “yashil ishlab chiqarish” tamoyillarini joriy etish, chiqindilarni kamaytirish va energiya tejamkor texnologiyalardan foydalanish tavsiya etiladi.

To‘rtinchidan, korxonalarda kadrlar salohiyatini oshirish, strategik fikrlash madaniyatini rivojlantirish hamda doimiy malaka oshirish tizimini yo‘lga qo‘yish muhimdir. Bu esa boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, to‘qimachilik korxonalarida strategik boshqaruv mexanizimlarini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab etadi. Taklif etilgan chora-tadbirlarni amaliyotga joriy etish korxonalarning raqobatbardoshligini oshiradi, barqaror rivojlanishni ta’minlaydi hamda tarmoqning innovatsion salohiyatini yanada rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Chandler, A. D. (1962). *Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise*. MIT Press. https://doi.org/10.4324/9780203421903
2. Mintzberg, H., & Waters, J. A. (1985). Of strategies, deliberate and emergent. *Strategic Management Journal*, 6(3), 257–272. https://doi.org/10.5465/amj.1985.4007933
3. Karimov, R., & Shermatov, B. (2020). Strategik rejalashtirish va to‘qimachilik sanoatining raqobatbardoshligini oshirish. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar* jurnali, №4, 73–78. https://elibrary.ru/item.asp?id=45712190

4. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press. https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=190
5. UNIDO. (2021). *Industrial Development Report 2022: The Future of Industrialization in a Post-Pandemic World*. United Nations Industrial Development Organization. https://www.unido.org/resources/publications
6. World Bank. (2020). *Textile and Apparel Industry in Central Asia: Trends, Challenges and Policy Responses*. Washington, DC: World Bank Group. https://www.worldbank.org
7. Porter, M. E. (2008). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=190
8. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business Press https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=15818
9. Gurel, E., & Tat, M. (2017). SWOT Analysis: A Theoretical Review. *The Journal of International Social Research*, 10(51), 994-1006 https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/swot-analysis-a-theoretical-review.pdf
10. Jabborov A., Karimov B. (2022). *Strategik menejment asoslari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi elektron kutubxonasi: https://library.uzedu.uz
11. Uktamjonova Z.A. Improvement of the strategic management mechanism in textile enterprises. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali vol. 4 no. 09 (2024) 211-216 b
12. Yuldasheva NA (2018) METHOD OF DIAGNOSTICS OF THE ENTERPRISE IN THE SYSTEM OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT. ISJ Theoretical & Applied Science, 04 (60): 248-252. https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2018.04.60.45